

Néprajzi tárgyak gyűjtése az országos és regionális gyűjteményekben

A múzeumi gyűjteményeket alakító formációs folyamatok elemzése, illetve a gyűjtemények értelmezésének metodikája az utóbbi években új lendületet nyert.¹ Annak ellenére igaz ez, hogy felismerhető egy sajátos nemzetközi „trend”, amely a múzeum és a saját gyűjtemény közötti viszonyrendszert radikálisan vitatja, feltételezve akár gyűjtemény nélküli múzeumok létjogosultságát is. Felmerült már az a lehetséges megoldás is (még csak külföldön!), hogy napjainkban egy múzeum lemond az állandó és az időszakos kiállítások „hagyományos” alkalmazásáról, s ezek helyett megbíz egy sztárépítész egy épület megteremtésével. Egy olyan, akár kiállítás nélküli jellegzetes épületével, amelyben divatos étterem működik, tárlatok és gyűjtemények helyett.² Ez tehát egy olyan folyamat víziója, melynek során a műtárgyak őrzésére létrehozott épületektől eljutunk a műtárgyként értékelhető épületekig.

Az utóbbi évek nyilvánvaló fordulópontot jelentettek a vonatkozó érvényes **múzeumi paradigma** megvalósításában. A „*New collecting – új gyűjteményezés*” elve szerint a múzeum már nem csupán tárgyakat gyűjt, hanem interakciókat. Ezáltal a múzeum a kulturális örökségi közösségekben egyenrangú félként vesz részt, a múzeum platformként szolgál az egyének és csoportok számára saját örökségük gyűjtéséhez.³ Az új gyűjtés a közösséggel mint társkurátorral való együttműködést is jelenti. Az új örökség diskurzus támogatja az együttalkotást és a megosztott kuratori gyakorlatot. Ezen folyamatok kiteljesedésével a kortárs néprajzi muzeológiában a figyelem középpontjában már nem pusztán a gyűjtés, hanem a gyűjteményfejlesztés áll. Ezen szempontok a regionális és országos gyűjtőkörű intézmények működését egyaránt alakíthatják!

Egyébként előadásomban éppen azt a tételt kívánom elsősorban hangsúlyozni, hogy **több az azonosság, mint a különbség** az országos és a regionális néprajzi gyűjtések jellemzői között! Persze a nemzetközi/etnológiai gyűjtemények speciális kihívást jelentő sajátos helyzete a Néprajzi Múzeumban külön előadást érdemelne a múzeumi gyakorlat ismeretében. Vagy szintén sajátos a néprajzi gyűjteményezés a magyar diaszpóra kutatásával kapcsolatosan, illetve a jelenlegi országhatárokon kívül élő magyar népcsoportokra vonatkozóan. Ilyen kutatásokat és gyűjtéseket elsősorban eddig is, és várhatóan ezután is az országos néprajzi

1 Vö. Fejős 1999. 236. Paládi-Kovács 2002. 15.

2 Kemecsi 2010. 169.

3 Meijer – van Mensch 2012. 123-126.

múzeumok végeznek majd.⁴ Szintén nyilvánvaló a lokális gyűjtemények formációs folyamatainak sajátossága a gyűjteményezés szempontjai között. Természetes a meghatározó viszony a közvetlen anyagi feltételeken túl a gyűjteményezés esetében a raktári kapacitásokkal. Ezzel mind a regionális, mind az országos néprajzi múzeumok küzdenek a hétköznapiakban.⁵

Anélkül, hogy megpróbálkoznék bármilyen generálisan alkalmazható gyűjteményezési vezérelv megfogalmazásával, egyes jellemzőket, melyek országos és regionális közegben egyaránt érvényesek röviden jelzek:

Véleményem szerint le kell számolni azzal az illúzióval, hogy a néprajzi gyűjtemények fehér foltjainak tudatos kiegészítése minden esetben lehetséges. Ezen túllépve, más irányokba kell elindulni. Az ajándékok ésszerű elfogadása vagy éppen elutasítása: a szelektálás igénye egyre fontosabbá kell, hogy váljon.⁶ Alapvető feladat még a valódi néprajzi gyűjtés és dokumentálás helyes arányainak megtalálása, a történeti és kortárs anyag egyidejű gyűjtése. Lehetőség szerint a tervszerű gyarapításnak mindig kutatással kell összekapcsolódnia. Törekedni kell arra, hogy minél több tárgyat terepmunka révén – a terepet a legszélesebb értelemben véve – tudjunk behozni a múzeumba. Az egyedileg bekerülő tárgyakat involválni kell a gyűjtemények szövetébe, csakúgy, mint a kortárs kutatás révén bekerülő tárgyakat, melyeknek be kell épülniük a meglévő múzeumi anyagba és struktúrába. A minél pontosabb adatolás most is, mint mindig, elengedhetetlen követelmény.

Az egyedi néprajzi tárgyak gyűjtése mellett fontos tematikus irány a társadalmi különbségeket és a kultúra változását szemléltető enteriőrök megszerzése. Így pl. a 19. század végétől a 20. század végéig terjedő időszakból származó bútoregyüttesek bekerülésével jelentősen kiszélesedett a lakáskultúra tárgyainak köre: megjelentek a higiénia, a tisztálkodás eszközei, a csillárok, és a háztartások egyre inkább nélkülözhetetlen tárgyai, a műszaki cikkek (tv, rádió, mosógép). Az elkövetkezendő néhány év még lehetőséget ad a hagyományos paraszti népviselet adatokkal kiegészített gyűjtésére, mert egyes vidékeken még megszólítható a viseletben járó nők utolsó nemzedéke. A helyszínnek, a táj viselettípusának és az adatközlő-eladó személyének átgondolt kiválasztásával olyan tárgyi kollekcióval gazdagítható a néprajzi gyűjtemény, amely hitelesen dokumentálja nemcsak a helyi viseletet, az öltözködési szabályokat, az öltözködés karakterét meghatározó ízlést, valamint mindezek változását,

4 A szabadtéri néprajzi múzeumi gyűjtési gyakorlathoz lásd Kemecsi 2008. Batári 2014.

5 S ezen a helyzeten érdemben javít a Néprajzi Múzeum már épülő új raktárbázisa, illetve a Szabadtéri Néprajzi Múzeum erdélyi kutatásaival összefüggő fejlesztés.

6 Vö. Frazon 2011. 157.

hanem az egyéniség szerepét is. Ez a terepmunkához kötött kutatás-tárgygyűjtés az egyes daraboknál, öltözeteknél, valamint a nagyobb viselet-együtteseknél egyaránt hasznosnak bizonyulhat. Egyes esetekben indokolt a megközelítőleg „teljesnek” mondható ruhatár szerzeményezése is, ez ugyanis alkalmas arra, hogy az egyéni életpálya, annak korszakolása révén az innovációknak az öltözködésbe való beépülésének motivációit, körülményeit, az öltözködésben rejlő kommunikációs lehetőségekben a közösségi elvárások és az egyéni motivációk összefüggéseit megvilágítsa. A népművészek, népi iparművészek újonnan tervezett, de igazából divattá nem váló termékeinek gyűjtése a *Népi Iparművészeti Múzeum* feladata, ebből gyűjteménybe emelni csak nagyon erősen válogatva, előzetes koncepció kidolgozása alapján indokolt. A korábbi múzeumi gyűjtésekben a tárgysorozatok kiemelt jelentőséget kaptak, amelyek kiegészítése a modern változatokkal szintén a gyarapítás egyik iránya lehet.

Előadásom további alap tétele a múzeumi tevékenység **komplex összefüggés** rendszerének hangsúlyozása a gyűjtések, a gyűjteményezés terén is. A múzeumok története a gyűjtés intézményesülésének története. Évszázados folyamatként változott a gyűjtési rendszerhez való hozzáállás: a gyűjtemények használati értékének megítélésében, kapcsolódva az intézményi küldetéshez. A 21. században új múzeumi modell terjed. A korszerű folyamatok és eljárások kulcsszavai a részvétel és az együttalkotás.⁷ A gyűjtemények alapvető jelentőségük a múzeumok számára. David Wilson, a British Múzeum egykori igazgatója így összegzi meghatározó véleményét: *"Az a múzeum, amelyik nem gyűjt, halott múzeum."*⁸ Szerencsés lenne, ha egyértelműen leszögezhető tételként fogadnánk el, hogy Sir Wilson megfogalmazása összhangban áll a magyarországi múzeumok néprajzi gyűjteménygyarapítási felfogásával is.

További sajátos jellemzője van a téma szempontjából a **néprajzi tárgy** fogalmának bizonytalanságainak. Pl. a Magyar Néprajzi Lexikonban nincsen ilyen címszó!⁹ Mi a néprajzi tárgy? Szilágyi Miklós szerint *„amíg a néprajzi muzeológiának a példakövetés volt az elsődleges vezérlője... reflex szerű a válasz: olyan műtárgyak tekinthetők néprajzi tárgynak, melyeket a honi etnográfia, elsősorban a Néprajzi Múzeum vezető tisztségviselői múzeumi megőrzésre érdemesnek minősítettek/tenek.”*¹⁰ A vidéki városokban múzeumot kezdeményezők számára a néprajzi gyűjteménybe a „halálra ítélt” tárgyakat látták

7 Meijer – van Mensch 2012. 97.

8 Keene 1999. 25.

9 Fejős 1999. 238-240.

10 Szilágyi 2003. 5. Az általa írt tankönyv rendkívül alaposan és sokrétű szempontrendszerrel alkalmazva elemzi a néprajzi tárgyakkal kapcsolatos muzeológiai tematikát.

érdeemesnek összegyűjteni – befogadni és ezáltal „*megmenteni*”.¹¹ A néprajzi múzeumi tárgy nem létezik, mint önálló kategória. A néprajzi gyűjteményekben őrzött tárgyak a meglévő közismert öt múzeumi tárgykategória valamelyikébe tartoznak. Tehát művészeti vagy történeti műtárgyak, vagy történelmi tartalommal (ami részt vett a történelemben) bíró tárgyak, vagy szakrális műtárgyak, esetleg természettudományi műtárgyak. A néprajzi tárgyat nem formai, megjelenési minősége miatt, hanem tudományos szempontok miatt változtatják múzeumi objektummá.¹² Az etnográfia a készítés, fogyasztás és szimbolizmus vonatkozásait is vizsgálja a tárgyakkal kapcsolatosan.¹³

A néprajzi szerzeményezést is alapvetően befolyásoló elemként kell tekintenünk arra a Lakner Lajos kollégánk által már 2008-ban megfogalmazott jellemzőre, hogy a múzeumoknak a jövő szempontjából kell döntenükhöz, de csak a jelen érdekei alapján tudnak szelektálni. A jelenkori előítéletek, koncepciók alapján döntünk a gyarapításról, miközben a későbbi nemzedékek jövőbeni szempontjait természetesen nem ismerhetjük.¹⁴ A közel évtizede született helyzetértékelés szerint a magyarországi intézmények nem rendelkeznek tényleges és valódi **gyűjteményi stratégiával**, koncepcióval. Annak ellenére igaz ez a jelenben is, hogy az érvényes múzeumi vezetői képzésen a résztvevők számára számos tananyagban kiemelten hangsúlyosan szerepel a vonatkozó dokumentáció megvalósításának elengedhetetlen volta.¹⁵ S ezen túl már számos szakmai fórumon, konferencián tárgyalták a különböző szakágak képviselői a gyűjteményi stratégiák szükségességét, a teljes szféra jövőképe szempontjából elengedhetetlen jellegét.¹⁶ Még az sem segítette érdemben a múzeumi gyűjteményi stratégiák megfogalmazását, hogy a ma már szinte egyetlenként elérhető központi gyűjteménygyarapítási támogatást biztosító Nemzeti Kulturális Alap által kiírt pályázat is évek óta kötelező mellékletként igényli a vonatkozó gyűjteményi koncepció csatolását a pályázathoz!

Természetesen születtek és születnek olyan dokumentumok, melyek a címükben szerepeltetik a gyűjteményi stratégia illetve koncepció, vagy terv megjelölést, de valójában akár csak egyetlen tárgy- műhely- tárgytypus megszerzéséhez szolgálnak igazoló háttérként, illetve kipipálható feltételként gyarapítják az intézmény adminisztrációs eszköztárát. Csak éppen azt a célt nem töltik be, amelyre a gyűjteményi stratégiáknak eredendően irányulniuk kell.

11 Szilágyi 2003. 5.

12 Fejős 1999. 249.

13 Miller 1996. 13. idézi Batári 2014. 172.

14 Lakner 2009. 98.

15 Bereczki 2010.

16 Luger 2005. 46. korai előzményként tanulságos Irányelvek 1976. Segédlet 2000.

A gyűjteményi stratégiák és ezáltal a tervezett néprajzi gyűjtések projektjeinek részletes kidolgozása ellen a kapcsolatos források tervezhetőségének hiányát rendszeres érveként fogalmazzák meg az érintettek (országos és regionális szereplők egyaránt!).¹⁷ Valóban minden koncepcionális programnak fontos eleme a háttérét biztosítani képes **finanszírozás**. A viszonyrendszer azonban megfordítható. Eredendően előnyösebb helyzetből indul az egyes gyűjteményfejlesztési projektek megvalósítása a rögtönzések helyett, a gondosan és átgondoltan előkészített környezetben. A marketingszempontrú gyűjteményezési projektek hozadékaként rendszeresen kezelhetetlen raktározási, nyilvántartási és különösen súlyos állományvédelmi problémák generálódnak az intézményekben. A gyűjteményi stratégiák megfogalmazását bonyolítja és nehezíti az egyes intézmények gyűjteményeinek komplexitása. Nincsen generálisan alkalmazható sablon ezen a téren sem.

Gyűjteményi stratégia kialakítására, szerencsésebb esetben korszerűsítésére illetve aktualizálására számos alkalmat talál egy-egy múzeum. Külső körülmények kényszere, illetve a belső folyamatok egyaránt eredményezhetik a vonatkozó komplex elemző és programalkotó munka elindítását. Aktuálisan például a budapesti **Néprajzi Múzeum** számára mindkét feltételrendszer jellemzőinek változása különösen indokoltá teszi a gyűjteményi stratégia rögzítését.

Az 1872-ben alapított budapesti Néprajzi Múzeum több, mint 250 ezer műtárgyat gondoz, ennek egynegyedét teszi ki a nemzetközi anyag; működteti a szaktudomány legnagyobb archívumát, amely több millió oldal archivális anyagot, több mint 400 ezer képi dokumentumot tartalmaz, továbbá hangarchívumot, filmtárat. A múzeum nemzeti jellegű hagyományos néprajzi anyaga nemzetközileg kiemelkedő, kerámia-, valamint textil- és viseletgyűjteménye a kontinens legnagyobb ilyen jellegű kollektívái közé tartozik. S miközben mindezen adatok által is érzékelhető az intézmény tevékenységének társadalmi és tudományos jelentősége, az is ismeretes, hogy soha nem működött olyan épületben melyet eredendően a szükséges funkciók figyelembe vételével, sajátos igényeihez igazodva építettek volna. A jelenleg a Kossuth téren működő intézmény elhelyezésére vonatkozóan a Városliget fejlesztésével kapcsolatban kidolgozott koncepció és ennek megvalósítását támogató és szabályozó kormányhatározatok döntő jelentőségűek. A kiemelt jelentőségű kulturális és turisztikai projekt egyik meghatározó elemeként szerepel a Néprajzi Múzeum számára szükséges új elhelyezés feltételeinek megteremtése a Városligetben. A költözés előkészítése már több mint négy éve zajlik, a szakmai koncepció kidolgozásával párhuzamosan.

¹⁷ Lakner 2009. 96.

A gyűjteményekre messzemenően építő múzeumi tervezési folyamatnak szerves részét kell, hogy képezze az intézmény gyűjteményi stratégiájának pontosítása és rögzítése. Országos vagy regionális intézmény esetében egyaránt pl. egy új állandó néprajzi kiállítás koncepciója nyilvánvalóan befolyásolja a gyűjteményezés folyamatait, miként a jelentős időszaki tárlatok is esetenként kardinális jelentőségű gyarapításokat, illetve korábban akár teljesen ismeretlen gyűjteményi területeket eredményezhetnek. Az ilyen típusú célzott szerzeményezés, az aktív gyűjtés arányát egészséges irányban javíthatja az intézmények működésében.¹⁸

A **néprajzi paradigmaváltás** eredményeként korábban soha nem gyűjtött és figyelmet nem kapott anyagok múzeumokba kerülése válik szükségessé. A múzeumi szerepvállalás módosulásának korszerű aspektusai kitüntetett figyelmet kölesönöznek az ilyen tárgyú archívumi és műtárgy anyagoknak.¹⁹ Ezáltal egyes speciális gyűjteményi egységek is kialakulhatnak a múzeumokban, melyek egy-egy időszaki kiállításhoz kötődnek elsősorban. Az így formálódó gyűjteményezés messzemenően igényli az állományvédelmi, nyilvántartási és raktározási szempontok komplex összehangolását.

A korszerű és hiteles múzeum két tartalmi és módszertani pillérre épül: az egyik a gyűjteménye, a másik az intézmény tudományos és társadalmi küldetése. A gyarapítás mellett a megőrzés és a megóvás feltételeinek biztosítása is kiemelt feladat. Az intézményi tevékenységet alapvetően befolyásoló tényezőként utalok a múzeumban dolgozó szakemberek szerepére. Elsőrendű érdek, hogy elkötelezett, **főlkészült munkatársak** tevékenykedjenek a gyűjteményezés területén is. Ez az a múzeumi működési terület, ahol kevésbé érvényesülhetnek a nemzetközi viszonyok között már ismert, az időszakosan foglalkoztatott munkatársi körre építő projektszerű megoldások. A humán erőforrás fejlesztés szorosan kapcsolódik a gyűjteményi tevékenység számos eleméhez.

A Néprajzi Múzeum új koncepciójának kidolgozásához az egyik első és alapvető jelentőségű feladatunk volt az intézményi küldetésnyilatkozat megfogalmazása. A gyér hazai példák ismeretében, kitekintéssel a nemzetközi tapasztalatokra, kérielt küldetésnyilatkozatot fogalmazott meg, majd fogadott el a Néprajzi Múzeum tudományos munkatársainak közössége. Ebben a gyűjtésekre vonatkozó rész így szerepel: *„Tárgyak, képek, szövegek, hangok és gondolatok gyűjteménye, amely a világ megismerésének gazdag és sokrétű forrása.”*²⁰

18 Izgalmas az újabb módszerek terjedése a néprajzi gyűjtés terén. Így az internetes, szórólapos, média hirdetéses célzott keresések. Vö. Batári 2014. 181.

19 Vö. Frazon 2011. 49.

20 <http://www.neprajz.hu/tartalom.php?menu2=17> 2014. október 14.

A küldetésnyilatkozattal összhangban álló idén megfogalmazásra kerülő – és év végig két nyelvű kötetben megjelenő - **intézményi gyűjteményi stratégiánk** nyilvánvalóan nem előzmények, komoly előtanulmányok nélkül készült. Több évtizedes elemei is vannak a tervezés előmunkálatainak a Néprajzi Múzeumban. Messzemenően ilyennek értékelhető Fejős Zoltán korábbi főigazgató tudatos és átgondolt gyűjteményfeltáró programja. A „Néprajzi Múzeum Gyűjteményei” című kötetben az egyes részletesen elemzett és bemutatott gyűjteményi fejezeteknek a főszerkesztő szándékai szerint markáns külön egysége volt az érintett gyűjtemények jövőjének, fejlesztési irányainak a rögzítése. Természetesen az így született – és a 20. század végének állapotaira reagáló – rendkívül heterogén mélységű és terjedelmű fejezetrészek automatikus összeolvasztása korántsem lett volna/lenne alkalmas egy korszerű, az egész intézményre vonatkozó hiteles stratégia helyettesítésére vagy kiváltására.²¹ további szempontokat találhat az érdeklődő a Néprajzi Múzeum által 2008-ban szervezett országos néprajzos muzeológus konferencia tematikáját felidézve, mely a gyűjteményi – gyűjteménygondozási stratégiákkal foglalkozott. Az elhangzott előadások válogatott tanulmányai megjelentek a Néprajzi Értesítőben.²² A téma aktualitását jelzi, hogy 2012-ben is a gyűjteményfejlesztési stratégia lett a néprajzos muzeológus továbbképzés fő témája. Az akkor elhangzott előadások is megjelentek a Néprajzi Értesítőben jelezve a vonatkozó intézményi tevékenység aktuális fejlődési irányait.²³

Egy intézmény – s újra mindegy, hogy országos vagy regionális jellegű - gyűjteményi stratégiájának kialakításához további eredményes támaszt kínálhatnak a múzeum által rendszeresen megrendezett **újszerzeményi időszaki tárlatok** és az ezekben szereplő néprajzi tartalmak. Ennek a kiállítás típusnak a megítélése korszakonként és intézménytípusonként is erőteljesen változó. A kényszerű pótcselekvési kategória, illetve közvetlen tájékoztató és pozitív visszacsatolást biztosító fórum időről időre megfogalmazódik a hazai múzeumok, illetve az érdeklődő és látogató közönség részéről egyaránt.

Az intézmények napi működésének tapasztalatai szintén közvetlen segítséget kínálnak a valószerű és hiteles stratégiai tervezés számára. Ekként értékelem a Néprajzi Múzeumban működő **Szerzeményezési Bizottság** működését.²⁴ Az átgondolt szabályzatnak megfelelően rendszeresen működő bizottság évtizedes hagyományokat is figyelembe véve dolgozik, viszont nem korlátozódik a tevékenysége a korábbi rutinok automatikus ismételtetésére.

21 Vö. Szarvas 2013. 10.

22 Néprajzi Értesítő 2008. XC. Budapest, 2009.

23 Szarvas 2013.

24 Vö. A Szabadtéri Néprajzi Múzeumra vonatkozóan lásd Batári 2014. 169.

Szakmai vitákat, alapos és felkészült a gyűjteménybe kerülést alátámasztó véleményeket igényel a bizottsági döntések megalapozottsága. Számos olyan, a gyakorlatban fölmerült kérdés szerepel a stratégiánkban, melyre a bizottság tevékenysége során derült fény, vagy merült föl a rendezésére igény. A Szerzeményezési Bizottságnak természetes és indokolt okokból aktív tagja az intézmény Műtárgyvédelmi és Restaurátor főosztályának a vezetője. Az állományvédelmi szempontok érvényesülése nem merül ki az adminisztratív feladatok keretei között. A Néprajzi Múzeum különlegesen komplex jellegű gyűjteményei, hasonlóan összetett és specializált állományvédelmi tevékenységet igényelnek. A formálódó modern gyűjteményi tevékenység eredményeként a Múzeumba kerülő kortárs tárgyak (pl. műanyag) komoly kihívást jelentenek a szakemberek számára.

A múzeumoknak megvan a maguk egyedi, sajátos profilja: a néprajzi-történeti tárgyakkal való találkozás semmivel össze nem hasonlítható lehetősége. Ezt a „*tárgy-kompetenciát*” tudják kihasználni, hogy a mai ember történeti és kulturális tudásának gyarapításából kivegyék a részüket. Ennek a feladatnak elengedhetetlen feltétele a megbízható **nyilvántartása a gyűjteményeknek**. A megújulás, új lendületű fejlesztés keretében az új kérdéscsoportok érvényesítéséhez a néprajzi gyűjteményt, nemcsak összetételében, de az egyes darabok jelentéstartományaira is figyelve, felül kell vizsgálni, és ki kell egészíteni. Ez a tevékenység egyértelműen a működőképes nyilvántartásra épül. A gyűjteményi stratégiák szempontjából egyértelműen pozitív és innovatív elem a megbízható intézményi nyilvántartási rendszer. Ez az esetenként évtizedes komoly intézményi koncepciót, erőforrás csoportosítást és tudatos fejlesztési programot igénylő projekt teszi lehetővé gyakorlatilag minden múzeum feladatának kiteljesedését.

A jelenben zajló néprajzi gyűjtések igazolják azt a nemzetközi példákon is alapuló igényt, hogy folytatni kell a tárgytípológiára épülő tárgytörténeti kutatásokat, a gyűjteményeket feltáró **gyűjteményi katalógusok** kiadását.²⁵ A Néprajzi Múzeum köztudomásúlag élenjár a hazai intézmények között a gyűjteményfeltáró publikációk és projektek megvalósításában. Egyértelmű a lehetősége és egyben a felelőssége is a Néprajzi Múzeumnak azon a téren, hogy mintát és megoldási lehetőségeket mutasson a hazai, illetve egyes területeken - így a kortárs tematikájú gyűjteményezés terén - kiemelten hangsúlyosan regionális szinten is. Az intézmény idén eljutott a 25. (!) gyűjteményi katalógus megjelentetéséhez. A költözés előkészítés sajátos feladatrendjét kihasználva sikerült az utóbbi években különösen aktív vonatkozó publikációs tevékenységet folytatnunk. De itt megállunk. S nem csak a költözés

25 Paládi-Kovács 2002. 151.

miatt, hanem azért is, mert átgondoljuk a teljes kiadvány stratégiát is és erősödik a hagyományos papíralapú gyűjteményi katalógusok helyett az online megoldások iránti szakmai igény. Ez lesz várhatóan az egyik új irány számunkra is.

További tapasztalatunk, hogy a gyűjtemény feltáró projektek szervezésekor és kivitelezésekor az eddiginél is szorosabb együttműködésre kell törekedni a régészet, a művészet- és a művelődéstörténet, a technikatörténet s a többi tárgytörténetben érintett szak tudományos műhelyeivel. S ez az a terület, ahol a regionális múzeumok jellegük miatt előnyösebb helyzete is érvényesülhet! A több szakágat szervesen és hagyományosan képviselő jellegük hatékonyabbá teheti az ilyen programokat.

A stratégiai tervezéshez elengedhetetlen a korábbi időszakok jellemzőinek feltárása és megismerése. Hosszú ideig az esztétikum, a szépség és a ritkaság értékrendje befolyásolta az etnográfia tárgyfelfogását.²⁶ Napjainkra egyre elfogadottabb az a nézet, hogy bonyolult és esetenként változó hosszúságú **formációs folyamatok** eredményeként születik meg egy-egy múzeumi néprajzi tárgy üzenete. Formációs eljárásként működik a gyűjtés is.²⁷ Ennek megfelelően a múzeumba került/lő tárgyak életrajzi elemzése lényegesen növelheti azok muzeológiai értékét. A néprajzi tárgygyűjtés mai szükségletei, lehetőségei, követelményei és a néprajzi gyűjtemények jövője is igénylik a tudományos elemző munkát. Az országos múzeumok, vagy a regionális gyűjtemények jelenlegi tárgyállományát hiba lenne rendszeres gyűjtőmunka eredményének tekinteni, nyilvánvaló, hogy gyarapodásuk nem volt független az ötletszerűségtől s más hiányosságoktól sem.²⁸

A **műkereskedelemmel** való viszony elemzése szintén része kell, hogy legyen szakmuzeológiánk önreflexiójának, a néprajzi tárgygyűjtést leíró kritikai elemzéseknek.²⁹ A kereskedőkkel kapcsolatos felvetések sok szálon kötődnek a magángyűjtők és a múzeumok közötti kapcsolathoz is. A magángyűjtők esetében tapasztalati tény, hogy számos esetben csak a gyűjteményt létrehozók életében van kiemelt jelentősége a gyűjteménynek, s a tulajdonos változásával annak státusza megváltozik. A múzeumok szakembereinek tudományos és gyűjteményezési szempontból is érdeke a magángyűjtemények megismerése, a gyűjtőkkel való korrekt kapcsolat kialakítása illetve fönntartása. A legfontosabb rendező elv, ami a magángyűjtőkhöz és a kereskedőkhöz az intézmény szempontjából érvényesítendő, az, hogy elsőrendű az aktuális intézmény szempontjainak következetes és maradéktalan érvényesítése.

26 Vö. Fejős 1999. 246.

27 Vö. Batári 2014. 161. Frazon 2011. 73.

28 Fejős 2000. 18.

29 Kemecsi 2008. 69-72. Batári 2014. 181-183.

Ezen a téren ugyanis a múzeum kezdeményező szerepet tud vállalni. Más a helyzet viszont az esetenként a múzeumtól függetlenül szélesebb összefüggésből származó gyarapodásokkal. Ezek olyan ajándékozásoként is értékelhetőek esetenként, melynél a szelekció érvényesítésére korlátozottan nyílik alkalma az intézménynek. Általános tapasztalatként megfogalmazható, hogy a műkereskedőkkel folytatott eredményes munka egyik alapvető feltétele – a biztos anyagi háttér mellett – a szakmai ismeretek alkalmazása. Ezt gyorsan felméri a kereskedők és respektálják. Hasonlóan fontos a kereskedő érdekeinek elismerése és a következetes alkuképesség. Munkám egyik elismeréseként emlékszem azokra a kereskedői munkaajánlatokra, melyeket egy-egy vásárlást követően kaptam. Szomorú ismereteket szerezhettünk a műtárgyhamisítások, átalakítások terén. Különös figyelemmel tanácsos vizsgálni a megvásárolni szánt bútorokat, egyéb tárgyakat. A muzeológust ebben is igen komolyan segíthetik a munkába bevont restaurátorok.

Megítélésem szerint elengedhetetlen a gyűjteményezés szempontjainak rendszeres fölülvizsgálata s amennyiben szükséges módosítása/változtatása. A komplex gyűjteményi tevékenység szoros kapcsolatban van az intézményi aktuális **tudományos projekte**ekkel. S bár a múzeumokban zajló tudományos kutatás megítélése átalakulóban van az utóbbi években, meggyőződésem, hogy a múzeumok számára alapvető és inspiráló jelentőségű kell, hogy maradjon ez a tevékenységi forma. A múzeumi tudományos kutatások feltételeivel kapcsolatban általánosan megállapítható, hogy egyre kevesebb a szférában a köztámogatás és egyre magasabbak a látogatói igények. Ez a folyamat egyértelműen akadályozza a múzeumok hiteles tudományos műhelyként való szerepvállalását.

S végül egy felvetés. 1989-ben jelent meg a „*Néprajz a magyar múzeumokban*” című kiadvány³⁰, melyben az országos és a regionális néprajzi gyűjtemények jellemzőit összefoglalták a szakemberek. A Magyar Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum összefogásával megvalósult közel 30 éves kézikönyv aktualizált és korszerű szempontokat is érvényesítő átgondolt megismétlésére szerintem komoly igény van. Ezennel kezdeményezem egy ilyen országos összefoglaló munka elkészítését!

Felhasznált irodalom

Bereczki Ibolya

30 Selmeczi Kovács – Szabó 1989.

- 2010 Gyűjteménymenedzsment és gyűjteményezési stratégia. In: *Múzeumvezetési ismeretek 1. Múzeumi iránytű 8.* (Szerk. Bereczki Ibolya – Ságghi Ilona) Szentendre, 113-121.

Fejős Zoltán

- 1999 Tárgyunk, tárgyaink. In: *50 éves a Néprajzi Tanszék. Jubileumi kötet.* (Szerk. Ujváry Zoltán) Debrecen, 236-252.

Fejős Zoltán (Főszerk.)

- 2000 *A Néprajzi Múzeum gyűjteményei.* Budapest.

Frazon Zsófia

- 2011 *Múzeum és kiállítás. Az újrarájzolás terei.* Budapest

Keene, Susanne

- 1999 *A műtárgyvédelem és a restaurálás szervezése a múzeumokban.* Budapest

Kemecsi Lajos

- 2008 A Felföldi mezőváros tájegység megvalósítása a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. *Ethnographia* 119. 1. sz. 55-78.
- 2010 Múzeum és épülete – Kihívások és válaszok a modern múzeumépítészetben. *Ház és Ember* 22. Szentendre, 167-180.

Lakner Lajos

- 2009 Mit ér egy múzeum gyűjteményi stratégia nélkül? *Néprajzi Értesítő* XC. 2008. Néprajzi Múzeum, Budapest, 95-100.

Luger Tessa

- 2005 *A gyűjteményi terv.* Múzeumi Közlemények, különszám. 45-47.

Meijer, Léontine – van Mensch – Peter van Mensch

- 2012 A szaktudományos felügyelettől az együttalkotásig. In: *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig.* (Szerk. Palkó Gábor) Petőfi Irodalmi Múzeum – Ráció Kiadó, Budapest, 97-126.

Miller, Daniel

1996 Things ain't what they used to be. In: *Interpreting Objects and Collections* (ed.: Susan M. Pearce). 13-19. Routledge. London and New York

Nagyné Batári Zsuzsanna

2014 *Tájegység születik. Szabadtéri kiállítások rendezésének kérdései az Észak-magyarországi falu tájegység esettanulmánya alapján.* Szentendre

Paládi-Kovács Attila

2002 *Tárgyunk az időben.* Debrecen

Selmeczi – Kovács Attila – Szabó László (Szerk.)

1989 *Néprajz a magyar múzeumokban.* Budapest – Szolnok.

Szarvas Zsuzsa

2013 Vágyak és választások. Stratégia és gyakorlat a Néprajzi Múzeum gyűjteményeinek gyarapításában. *Néprajzi Értesítő* 2012. 9-22.

Szilágyi Miklós

2003 *Bevezetés a néprajzi muzeológiába.* Debrecen

Dr. Kemecsi Lajos

főigazgató

Néprajzi Múzeum

Budapest, 2017. március 24.